

FIGYELŐ

SURÁNYI MIKLÓS

ROKONSÁGÁVAL és barátaival együtt gyászolja őt a Magyar Szemle, amelynek megalakulása óta munkatársa volt. Egyéniségének néhány jellemző dokumentuma itt látott napvilágot, folyóiratunk lapjain. Amidőn a modern regény problémáit feszegette, önmagához is szólt, saját lelkiismeretét, írói hivatástudatát vizsgálta s amikor Herczeg Ferenc életérzését tette tanulmány tárgyává, ugyancsak saját ihlettségének forrásait látta abban az íróban, akinek előkelő modorát kapta örökségül. Ezért gyászolja őt a Magyar Szemle, a barátot a barát, akinek intellektusa legjavát adta kölcsön.

A baranyamegyei Felsőmindszenten született, 1882 február 16-án. Középiskolai tanulmányait a pécsi cisztercitánknál végezte. Itt szerezte meg latinos műveltségét, amely írói pályája folyamán állandóan szabályozta finom mértékre szedett mondatait s egy nemes klasszicizmus jegyében fegyelmezett stílust alakított ki nála. A latin nyelv és az egyházi szónoklat hatását elsősorban kell majd számbavennie annak, aki Surányi Miklós nyelvezetének belső alkatát fogja vizsgálat tárgyává tenni. Kis gimnazista korában tagja volt a pécsi székesegyház énekkórusának, ahol hazánkban legszebben éneklük a gregorián korálist, Palestrinát. Egész életmagatartására és ezen keresztül irodalmi munkásságára elhatározó élmény volt ez az Itália felé forduló város. Nyugat magyarországi sóvárgóinak hosszú sorát olyan költő nyitja meg, akinek életében Itália és Pécs játssza a főszerepet: Janus Pannonius. Surányi Miklósnak talán sohasem volt őszintébb tette, talán sohasem hallgatott jobban a szívére, mint amikor megalapította Pécsen a Janus Pannonius Társaságot, amelynek élete végéig elnöke is maradt. A Janustól kezdeményezett humanista életideál Surányinál leginkább abban a törekvésben ütközött ki, hogy Pécsből mindenáron magyar Firenzét, Bolognát, Heidelberget, München vagy Drezdát szeretett volna fejleszteni.

1900-ban jött fel a fővárosba, ahol munkatársa lett Holló Lajos lapjának, a Magyarországnak, közben a Pázmány Péter Tudományegyetemen a jogot hallgatta. 1908-tól kezdve tíz évet tölt Máramaroszigeten mint Máramaros vármegye levéltárnoka. Történelmi érzéke minden bizonnyal itt fejlődött ki, a história beszédes emlékei között.

Nem véletlen tehát, hogy regényírói pályáját a történelmi regény uralja, mint ahogy első regénye, az 1916-ban napvilágot látott Trianoni páva végleg a történelmi tárgy számára foglalta le érdeklődését s egyben tekintélyes népszerűséget is szerzett neki. A következő évben jelenik meg legsikerültebb műve, a Szent hegy. Ebben a tatárjárás utáni Budát mutatja be, finom realizmussal írja le a középkori magyar városi élet jellegzetességeit s ebbe a keretbe élénk, változatos mesét helyez. Fantáziája is a Szent hegy-bői ismerhető meg leginkább. Az irracionális elemet kissé lehalkítja az életből ellesett

alakok józan realizmusa, amit minden bizonnyal az orosz elbeszélőktől tanult.

Surányi városlakó ember volt, akit állandóan fogva tartott a városi élet és ennek történelmi távlatát. A Szent hegy című regénye bizonyítja leginkább, hogy a falu idillikus nyugalma kívánó hangulat mögül minduntalan előbúvik a kultúrát szomjazó városi ember. A Nyulak-szigetének kolostori magánya s a még nem egészen kifejlett Buda csupán keret a városi életre termelt alakok körül. Keresztes vitézek, írástudók, apácák mozognak a cselekmény előterében, de: mind eme középkori foglalkozást űző emberek közül mintegy irányítólag emelkedik ki a modern élet embere: a városbíró. Ma, amikor városaink lázasan folytatják a kutatást történelmi múltjuk feltárása végett, hálával kell visszagondolnunk Surányi Miklós ilyen irányú kiapadhatatlan érdeklődésére.

Beszéljen azonban ő maga a Szent hegy egyik hősnőjének szavaival: „Giovanni a szombati kapu előtt egy nagy kőkockán üldögélt és a budai hegyeket bámulta. — Milyen szépek a hegyek a hátukra épített kis majorkházakkal. A cseresznyefa még virágzik, de lassan leperognek már a virágok apró rózsaszínű szirmai, amelyek különválasztva olyanok, mint fehér női ujjakon a körmöcskék. Szép ez az élet. — Giovanni Bolognára, Firenzére, Pisára és Velencére gondolt. Mindazok a városok eszébe jutottak, amelyekben valaha megfordult mint diák, mint harcos, mint jegyző vagy követ. Megállapította, hogy mindenütt boldog volt s ha újra kellene kezdeni az életet, egy betűnyit sem változtatna rajta. A könyv szóról szóra úgy maradna, még a keretet is éppen úgy cifrázná ... De faluhelyen, szőlőhegyeken, olajligetekben sem rossz a pacirta énekét hallgatni, pástorok meséire figyelni és vízhold leányokkal enyelegni! Az bizonyos, hogy hideg forrásból meríteni, sekély- és melegvízű pataokban megfürdeni, friss sarjban elsundikálni: isteni gyönyörűség s ezért nagyon irigyelte az antik élet szatirjait és kóbor isteneit. Valamint hogy irigyelte az olasz és francia parasztot is, aki a tenger mellett kereskedik s ha gondol egyet, csinos és erős hajót épít, kölcsönt vesz gazdag szomszédjától, sorra járja a Földközi-tenger kikötőit, eladja olaját, datolyáját, narancsát és borát, szép haszonra tesz szert, kifizeti adósságát és házat épít a sziklás tengerparton... Persze, a nagyvárosi élet, az más! A nagy, öblös, vasrácsos ablakok alatt álldogálni s várni az adott jelre, amikor be lehet surranni a kapun — ez persze csak nagy, népes, zibongó életű városban lehetséges... De a bástyák mellett tengerészek és katonák vitatkozásait, messziről jött kereskedők élményeit, kósza muzikusok dalát hallgatni — ez sem utolsó dolog a világon. Utazgatni lovon, szekéren, gyalog, országúti kocsmákban vagy apácakolostorokban megszállani, jó rajnai vagy bordói borocskát szürcsölgetni... aztán odébbállni, füves, ruganyos mezei úton, szelíd lovon poroszkálni — hej, de szép az élet, míg derekunk fiatal és erőnk versenyt tud futni képzeletünkkel.“

Ma már, természetesen, kissé elavultnak tűnnek fel ezek a hangulatos sorok, ma, amikor a regényirodalom egy új klasszicizmus kialakítása előtt áll, de még mindig nem tudott megszabadulni a formás mesét és a természetleírást nélkülöző riporttól. Surányi volt az utolsó tagja a realista regény ama nagyszámú képviselőinek, akik természetérzék nélkül nem tudtak mesét írni.

Következő kötetében még mindig Pécs és Itália van az érdeklődés gyújtópontjában. A vallomásszerű Kantáié (1918) gyermekkorai színhelyét fonja lírai hangok koszorújába, majd a Nápolyi asszony (1924) a kezdődő renaissance korának itáliai életét eleveníti meg.

Ettől fogva inspirációjának forrásai hirtelen megváltoznak. Minden bizonnyal a háborút követő összeomlás tereli figyelmét aktuálisabb, mozgalmasabb témák és tömegeket lekötő műformák felé. Modern témát először

Csodavárók (1929) című regényében dolgoz fel, amidőn a magyar közép-nemesség lezüllését mutatja be s ettől kezdve, ha még történeti tárgyú művet ír, azt kizárólag a ma szemszögéből nézve teszi. Az új műformát pedig Surányi számára a dráma jelenti. A halhatatlan ember című színművében még a történeti tárgy dominál (a Nemzeti Színház mutatta be 1925-ben), de az Aranybástya (Nemzeti Színház 1934) már korszerű kérdést boncolgat, a zsidóság problémáját a Rothschild-család történetén keresztül.

Surányi Miklós már korábban, 1927-ben kísérletezett a portré-rajzzal egy Bethlen-monográfia alakjában. Ilyen irányú fogékonyságát történeti érzékével egyesítve vetette latba, amidőn utolsó művét, a befejezetlenül maradt Egyedül vagyunk (1935) című Széchenyi-életrajzot megírta. Az utóbbi években betegsége egyre súlyosbodott, szíve nem bírta a megfeszített munkát. Utolsó erőfeszítésének kell tekintenünk a Széchenyi-regényt, ezt a nagylélegzetű alkotást, amelyről a kritika sok tekintetben elítélően nyilatkozott, anélkül hogy a kérdést végleg megoldotta volna. A megoldás minden bizonynyal az eljövendő évekre vár, amikor majd megfelelő távlatból láthatjuk, vajjon helyes volt-e a magyarság tudatában szoborként élő Széchenyi alakját életszerűséggel telíteni. Annyi bizonyos, hogy ebben a művében egy kialakuló lélek keresi utolsó kapcsolatát az élet lendületével. Élnivágyó temperamentum, aki mintegy a halhatatlanság ellen tiltakozik.

Szépirodalmi munkássága közben Surányi mindvégig hírlapírói munkásságot is fejtett ki, egy ideig mint a Nemzeti Újság, majd a Budapesti Hírlap főszerkesztője. Főmunkatársa volt az Új Időknek s állandó cikkírója a Pesti Hírlap Vasárnapjának. Társadalmi sikerekben is szép része volt. 1922-ben tagja lett a Kisfaludy-Társaságnak, majd a kormányzó a Corvinkoszorúval tüntette ki, a Magyar Tudományos Akadémia pedig Aranybástya című színművét a Vojnits-díjjal jutalmazta.

Ez év szeptemberében ünnepelte volna harmincéves írói jubileumát, tekintve, hogy első novellája 1906-ban látott napvilágot. Értesülésünk szerint a különböző írói testületek már megkezdték előkészítő munkálataikat írói jubileumának megünneplésére, amidőn Surányit elragadta a halál. Így a jubileumi bizottság emlékbizottsággá alakul át és Surányi összegyűjtött művei ez év szeptemberében fognak megjelenni.

Betegségéről ritkán beszélt. Utolsó rosszulletei alkalmával gyakran emlegette Szent Tamást és idézgette Augustinus Vallomásait. Csendben távozott, azzal az előkelőséggel, amellyel mindvégig uralkodni tudott hanyatló kedélyén. Műveit itt hagyta, vigasztalásul és emlékeztetőül egy boldogabb korra, amely még meghitt közelségben élt a természettel és az emberekkel s amelynek művészi megnyilatkozásai egy életteljesség jegyében állottak.

A MAI TÓT TÁRSADALOM REGÉNYE

ACSEHSZLOVÁKIÁBAN kiosztásra kerülő állami irodalmi és művészeti díjak szerencsésai közt szlovenszkói vagy ruténiai író csak inkább elvétve akad, kisebbségi író — egy Mécs László — természetesen egyáltalán nem, de szlovák is csak hébe-korba. Így 1935-ben Jankó Jesensky „Demokrati“ (Demokraták) című regénye kapta meg e kitüntetést.

Szerzője nem új ember sem a közéletben, sem az irodalomban. Nem is fiatal többé, hisz már 62-ik évét tapossa és Szlovenszkó mai tartományi közigazgatásában az alelnöki tiszteletet tölti be, de onnan is már nyugalomba készül.

Mégis jelentős helyet foglal el a szlovákság szellemi életében, amiről meggyőződhetünk bármely mai tót középiskolában, ha elkérjük a tanulók „kötelező házi irodalmi olvasmányainak“ jegyzékét, melyet a közoktatásügyi minisztérium megbízásából a turócszentmártoni Matica Slovenská, tehát a legilletékesebb tót kulturális fórum állított Össze.

Ha e kötelező olcsó diákkiadványokat végignézzük, az élő tót férfi prózairókból a következőket találjuk ott: Nádasai (szül. 1866), Tajovsky (1874), Cajak (1863) és Jesensky (1874); az élő női írók közül: Timrava (1867), Soltésová (1855), Podjavorinská (1872) és Vansová (1857). Az kétségtelen, hogy ezek a nevek együttvéve sem adják ki a mai szlovák szépirodalmat, mert hiányzik a sorból éppen a legtehetségesebb fiatalok gárdája. Többségük már valósággal pátriárka-korú.

Az utóbbi években a szociális, politikai és szimbolista társadalmi regény különösen felvirágozott a harmincévesek soraiban. Ezek az írások talán reánk nézve érdekesebbek, mert a jövő vívódásainak magvait tartalmazták és természetesen Szlovenszkónak egészen más képe bontakozik ki belőlük, mint a fenti iskolás-hivatalos tót irodalomból. Ezekben a fiatalokban ütköznek meg a korproblémák és bizony az utóbbi időben mind gyakrabban a kétségbeesett menekülés a Felvidék nyomorából az oroszországi ideológiába. Megkezdte ezt Jilemnicky fiatal tanító „Pole neorané“ (Ugar), folytatta Kral. Frano „Cesta zarúbana“ (Eltorlaszott út) és nemrég csatlakozott hozzájuk Kavec Matús „V rudych hmylách“ (Vörös felhőkben) és „Nezamestnany“ (Munkanélküli) című regényeivel és többen mások. Vannak fiatalok, akik mint Milo Urban,¹ erős szociális és nemzeti velleitásokat katolikus-krisztusi életmegoldással próbálnak összeolvasztani és így belső küzdelmük még ádagabb. (Ez magyarázza meg, hogy Urban regényteológiájának zárókötetét négy év óta nem tudta befejezni és csupán részleteket tett közzé belőle.)

Egy további csoport, pl. Tido J. Gaspar, Hronsky, Rázus Márton stb., távolabb áll ilyen világnézeti vívódásoktól, épp ezért termékenyebb, folyé-

¹A szerzőtől ismertetés Milo Urbanról a Magyar Szemle 1934. márciusi számában jelent meg.

konyán író, évenként legalább egy, esetleg két kötettel jelenik meg a könyvpiacra. Bár ezek is a tót falu vagy társadalom lokális rajzával foglalkoznak, sok bennük a mikszáth-kukucinszerű humoros realizmus, kedélyesen szóragoztató elem (kivéve Rázust, akinél ennek helyét a komoly papos luteránus moralizálás foglalja el) és valamennyien enyhén érzelmesek.

Jesensky e csoporthoz áll legközelebb prózájában, ő a tót irodalom Herczeg Ference. Meg kell jegyeznünk, hogy Jesenskyt a tót irodalom egyúttal mint költőt is ünnepli és az említett kötelező iskolai olvasmányok közt Jesensky lírája is szerepel. Mert ő egyúttal a tót irodalom Gyóni Gézája is. Mindjárt a háború első évében orosz fogságba került. Messze a Bajkál-tó mögötti Berezovkában írta verseit, melyek „Zo zajatie“ (A fogságból) címmel 1917-ben Szentpétervárott jelentek meg. Bohdan Pavlúival, a mai moszkvai csehszlovák követtel az élén, akkor már megkezdődött a csehszlovák légiók szervezése Oroszországban, amiben Jesensky is tevékeny volt.

Jesensky családi emlékeinél fogva a szlovák nacionalista politikusok közé sodródott. Családjá a túród Jasen-Jeszenyéből, erről a régi tót vidékről származik. Egyik őse, Jesensky Pál, a híres králici biblia fordítóinak egyike volt, atyja pedig az 1848—49-i és 1861-i tót mozgalmakban vitt szerepet, majd a vármegyei főjegyzői állást a szabadabb ügyvédi foglalkozással cserélte fel. Ezt folytatta fia, a szóbanforgó író is, aki eperjesi, kolozsvári és pesti egyetemi évei után a háború kitöréséig ügyvéd volt Bánban. Már 1897-től fogva sűrűn szerepel a tót folyóiratokban verseivel és novelláival, melyek kotetszerűen is megjelentek. Verseiben kissé megkésve neoromantikus. Byron, Puskin, Lermontov modora sokszor átüt rajtuk, de azonkívül a tót nacionalizmus minden eseménye lelkesíti líráját, ami kiválóan alkalmassá teszi művdt a mai tót iskolák ünnepélyei és Önképzőkörei részére.

Világnézetében inkább reflexe a tótság mai általánosan elterjedt fel fogásának minden előítéletével, sőt elfogultságával együtt, mintsem eredeti, önálló úton járó, új kort formáló, szükség esetén saját népe hibáival, történelmi eltévelyedésével is szembekerülő vérbeli poéta. Ugyanez vonatkozik prózai műveire is. De ez teszi őt egyúttal alkalmassá arra, hogy mintegy tükre legyen a mai tót életnek, semmint továbbalakítója vagy iránymutató vátesze.

Jesensky fejlődését három szakaszra lehet osztani. A háború előtti időben elbeszélései — mint ő maga is — a felvidéki falvak és főleg kisvárosok világában gyökereztek. „Malomestské rozprávy“ (Kisvárosi elbeszélések) gyűjtőnév alatt is jelentek meg együttesen (Rózsahegyen 1913-ban), bár 1921-ben még további három kötet került ki belőlük. Ezekben részben a falu értelmisége, részben a kisvárosi tisztviselők, ügyvédek, iparosok, előljárók, jegyzők, papok, szerkesztők tót miliője tárul fel, de többnyire már amint megcsapja őket a modern idők szele. Például hozzuk fel azt (a „Nappfürdőzés“ címűt), amelyben a kisváros lakói megrökönyödve, ijedt csodálkozással nézik a távolból, miként napozik és tornázik, hadonászik egy kis úszónadrágos meztelen embercsoport a patak egy távolabbi kanyarulatánál, kotnivaló bolondoknak vélik őket, már-már meg akarják őket fogni és bezárni, mikor saját jegyzőjüket, állatorvosukat, néhány előljárójukat ismerik fel a társaságban. Ilyenféle kontrasztok jó témául szolgálnak Jesenskynek, hogy a tót- és vegyesnemzetiségű maradi kisvárosokba csöppent „Korunk hősei“-nek donkisottoskodását kirajzolja, kapcsolatban a háború előtti nacionalizmus mozgolódásainak képeivel. Ezért e környezet rajza egyúttal jól feltárja a háború előtti, már feszült légkörű nemzetiségi vidéknek is érdekes, összetett képét.

Jesensky második korszakába tartoznak azok a művei, amelyekben a tótságra szakadt háború, majd a fogság és haza jövetel élményeit, a korfordulat hangulatait és eseményeit foglalja Össze. Már említett fogságban írt verses művein kívül ide tartozik 1933-ban a Matica kiadásában megjelent „Cestou k slobode“ (A felszabadulás útján) című kötete, amelyben 1914—1918 közötti naplóját dolgozta fel irodalmi formában és amely igen tanulságos úgy a tót vezetők jellemzése, háború alatti tevékenysége, a légionárius'mozgalmak rajza, mint kortörténeti szempontból.

Végül Jesensky harmadik, mai stádiumába esik a „Po búrkach“ (Viharok után, Turócszentmárton, 1932) című verskötete és most állami díjjal koszorúzott „Demokraták“ című társadalmi regénye.

E társadalmi-politikai regény finom, de nem mély gúnnyal írt paródia a mai tót középosztályról, főleg a tisztviselőtársadalomnak a néphez való viszonyáról. Ez a hirtelen keletkezett közigazgatási bürokrácia ma gyökeresen különbözik a hajdani tekintetes vármegye mikszáthi pátriárkálizmusától. Jesensky az eldugott járástól fel a tartományi hivatal elnöki szobájáig mindent otthonosan tud jellemezni, hiszen ma is mint tartományi alelnök ebben a környezetben él. Valami bús irónia hangja üti át, hogy talán helyesebb volt az a hajdani egyszerűbb, de rangtávolság-tartásával is természetesebb, úribb, függetlenebb hivataloskodás, mint a mai komiszmodorú párttitkárok aljas diktatúrája a hivatalfőnökök felett, prágai besúgók lebzselése minden előszobában és izgalmas folyosói hajsza csip-csup kocsmarendélyek dolgában összebonyolult ügyiratok körül.

Jesensky mosolyogva emlékszik meg a hajdani főispánokról, akik elé zsinórmentés hajdúkkal tárták a tisztviselők az aktát, míg aláírni méltóztattak. De most valósággal kineveti a „demokratikus“ tartományi elnököt, aki négykézláb mászkál az asztalok alatt, hogy a folytonos kilincselés és léghuzat által szertesztét repült ezernyi kis céduláját összekeresgélje a padló-ról, közben káromkodik, mert két telefőncsengő is szól, tele az előszobája, pedig máris egy mintavásár megnyitásánál kellene beszélnie. S mindez a sok „demokratikus“ lőtás-futás azért olyan kétségbeejtően üres, mivel hatáskör nélkül történik: „Még egy szolgát sem tudok kinevezni felsőbb jóváhagyás nélkül, — mondja az elnök — holott ez az én jogom. Hát a tartományi hivatal csak postai gyűjtőállomás, mint valaha az ú. n. teljhatalmú szlovenszkói minisztérium volt? Mi vagyok én? Tartományi elnök vagy postahivatali főnök? Ha egy légy zümmög körülöttem, nem tudom, szabad-e agyoncsapnom.“ (213. o.).

Ezért mondja magáról Hmciarik, az egyik főtanácsos (185. 0.), hogy mennél inkább emelkedett a mai szlovenszkói közigazgatásban, annál kisebb hatásköre lett. Legnagyobb úr volt, mikor megkezdte pályáját a hajdani magyar „kismegye“ szolgálatában.

Jesensky regényében mindannak rajza megtalálható, ami a mai Felvidék közéletét jellemzi: a centralista agrárpárt és az autonomista Hlinkapárt embereinek körmönfont harca a közigazgatási apparátus körül, a prágai „bizalmiemberek“ folyton kísértő árnyékalakjainak típusai, a bürokratikus pedantéria megszállottjai le az altisztek „demokráciájának“ különleges orrhangjaiig.

És mindez egy nagymértékben átalakult tót társadalom felett megy végbe. A regény tulajdonképpeni tárgya is az új közhangulat által hordott jelszavak összeütközése az élet évszázados beidegzettségeivel. Maga a cselekvény nem fontos, sőt talán a szerző szántszándékkal választott egy önmagában jelentéktelen vidéki kis közigazgatási affért, egy fiatal járási fogalmazónak házassági szándékát egy egyszerű tót cselédlánnyal, hogy az emiatt felhorkanó kisváros és hivatali főnökök prüdériájában, egy orszá-

gos fegyelmi vizsgálatá dagadó botrányban tükröztesse az áldemokrácia egész társadalmának igazi arcát.

Minél inkább növekszik az ügy, annál inkább áthelyeződik a színtér Szlovénia mai fővárosába, Pozsonyba. Itt látjuk azt a mai tót társadalomnak azt a modern elitjét, amely még eddigelé nem jutott bele a tót regényekbe: a tartományi képviselők és meggazdagodott ügyvédek családait, akik a Szlovákia-bank épületében laknak, az aifiliált vállalatok autóit használják állandóan, a Szövetkezeti Központ színházi páholyából mutogatják a Városi Zálogházból kölcsönkért ékszereiket, előkelőség okából „inkúst“, „kruzidlo“, „sdel’ovaT ‘ és más cseh szavakat használnak beszédjükben a megfelelő tót szavak helyett, szóval a néptől elszakadt, de a „demokrácia“ jelszavaiban kéjtelgő modern tót társadalmat együtt látjuk érdekes típusokban, így mindenekelőtt a „Papagájok“ című fejezetben.

Hibája a regénynek a vezérfonal kissé mesterséges volta, ami tárgyából folyik. Az emberek elvek, jelszavak hatása alatt cselekszenek, hiszen még az említett fiatal fogalmazó is nem szerelemből akar elvenni egy egyszerű tót lányt, hanem fogadásból, hogy bizonyítsa demokratikus elveit. A lányt még nem is ismeri, csak undor tölti el a kisváros ezernyi kis Összefogásával, egyesületével, különállásával szemben. Igazi nagy regények hősei nem ilyen kis intellektuális hetvenkedések indokaiból cselekszenek, hanem a vér és sors megmagyarázhatatlan parancsai folytán.

A regény is a szokásos happy-end vagy tragédia helyett kolosszális humbuggal végződik a „Buborék elpukkan“ című fejezettel. A regény hőjét kiküldik a nemzetközi vásárra érkező indiai maharádzsa fogadására. E helyett ugyan csak titkárja száll ki a hajóból, a demokratikus napilapok azonban már hasábosán hozzák a fellengző üdvözlőbeszédet és hajbókoló riportokat „Csehszlovákia hatalmas és gazdag barátjáról“ (aki közben már Bécsben szórakozik). A kis vidéki fogalmazó ismert személyiséggé lesz és a modern tót szalonok ünnepelel hőseként tenyerükön hordozzák Pozsonyban a nők.

Hogy e közigazgatási szatíra mennyire hű vagy művészi, afelel vitatkozni lehet. Tény azonban, hogy a tót irodalom Herczeg Ferencének e művét állami nagydíjjal jutalmazták. Vájjon kötelező iskolai olvasmányá is fogják-e tenni, mint Jesensky többi műveit?

KARDOS BÉLA

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A szankciók megszüntetése, Baldwin és Eden Olaszországot csak részleg kielégítő politikája; angol és francia hibák. — Az osztrák-német megegyezés, olasz-német közös érdekek, Hitler államférfiúi lemondása; Magyarország álláspontja, Csehország új helyzete. — A Dardanella-konferencia, a Locarno-konferencia ügye, az angol politika feladatai

A FESZÜLTSEGEK enyhülésének jelében megindult esztendő mind-
eddig beváltja ígérését. Az elmúlt heteket különösen két nagyjelentő-
ségű esemény jellemzi: a szankciók megszüntetése és az osztrák-
német megegyezés. Mindkettő elsősorban az olasz-abesszin konfliktusra és
Olaszország döntő győzelmére, tehát a fasiszta nagy hatalom világpolitikai
jelentőségének hatványozott emelkedésére vezethető vissza. Mindkettő
egy szerencsétlen és zavaros, veszélyekkel telt fejezetet zár be, de mindkettő
nemcsak zárókö, hanem, legalább is ezt reméljük, a békés és megnyugtató
fejlődés perspektíváját nyitja meg Európa előtt.

Hogy a szankciókat hamarosan meg kell szüntetni, az már márciusban,
Olaszország döntő győzelmei után kétségtelennek látszott. Csak az időpont
volt még kétséges. Hiszen a szankciós hatalmak közvéleményének fokozato-
san hozzá kellett szoknia ahhoz a gondolathoz, hogy a nagy hűhóval megindí-
tott hadjárat — 52 állam hadjárata egyetlenegy ellen —, amelynek sikerét
a szankciós államokban csak igen-igen kevesen vonták kétségbe, biztos győ-
zelmet fog hozni. Ez a biztos győzelem pedig jelentette — a dolgokat és fogal-
makat leegyszerűsítve — a baloldali erők győzelmét a jobboldali állam- és
nemzetfenntartó eszmék felett. Nemcsak a rabszolgatartó barbár fekete
állam menekült volna meg a legrégebb európai civilizáció rovására, hanem
a társadalmunkat megbontó s Moszkvától Madridig kommunista és szabad-
kőműves pénzen tartott tényezők arattak volna diadalt. Az afrikai hadjárat
nagyserű megszervezése, a Duce páratlan szuggesztív ereje és az olasz nép
bámulatraméltó kitartása az egész számítást halomra döntötte. Május óta
Abesszínia mint önálló állam de facto megszűnt létezni. Maga az angol
külgügyminiszter Mr. Anthony Eden bevallotta június 18-i beszédében, hogy
az ő információi szerint Abesszínia területén nincs többé abesszin kormány.
Az olasz-abesszin háborút csak másik háborúval, nagy európai hadjáratral
lehetett volna megakadályozni, illetve megtorolni. Nagy-Britannia vezető
államférfiai elég meglepő nyíltsággal sohase hagytak kétséget azíránt, hogy
nem hajlandók Abessziniáért, sőt a Népszövetségért sem, háborút viselni.
Ezen az alapon és ezzel az érveléssel magyarázták meg az angol alsóház június
18-i ülésén Eden és Baldwin a közvéleménynek azt a józan javaslatukat,
hogy a szankciókat meg kell szüntetni, mert céljukat nem érték el s Abesszínia
elfoglalását nem akadályozták meg; Abessziniát pedig csak háborúval
lehetne újból visszaállítani, a megfutamodott négust trónjára újból vissza-
helyezni, amire bizonyára egyetlen népszövetségi hatalom sem vállalkoznék.
Ebből a tényleges helyzetből józanul azt a következtetést kellett levonni,
hogy — természetesen népszövetségi együttes eljárás keretében — Nagy-
Britannia a maga részéről a szankciók megszüntetése mellett fog állást fog-
lalni. Meglepő csak az volt, hogy a szankciók megszüntetését ugyanaz
az Eden javasolta, aki egy évvel ezelőtt harcos hívévé szegődött a

kollektív biztonság veszedelmes gondolatának, akinek az állásfoglalása vitte bele az angol kormányt az egész téves szankciós politikába, aki Sir Sámuel Hoare-t decemberben azzal az érveléssel buktatta meg, hogy a szankciók megfelelő idő alatt Olaszországot térdre fogják kényszeríteni, tehát az angol kormánynak nem szabad a népszövetségi és kollektív biztonsági politikát elhagynia. Eddig, az angol parlamentarizmus elvei szerint, amikor egy kormány politikája ilyen mértékben csődöt mondott, vagy egy külügyminiszter ilyen mértékben tévedett külpolitikai ítéletében, akkor az a kormány vagy az a miniszter a parlament előtt levonta az elkerülhetetlen konklúziókat és távozott. Azonban annak, hogy Mr. Eden megmaradt és hogy Baldwin továbbra is élén áll a konzervatív kabinetnek, illetve az úgynevezett nemzeti kormánynak, valószínűleg komoly pártpolitikai okai vannak. Talán helyes az a feltevésünk, hogy Baldwin nem áldozhatná fel még egy — második — külügyminiszterét anélkül, hogy maga is bele ne bukjk az általa helyesnek tartott és fedezett külpolitika bukásába. A miniszterelnök távozása pedig veszélybe hozhatná a pártot, esetleg házfeloszlatáshoz vezethetne, ami pedig megjelenteti a láthatáron a labour-párt győzelmének rémképét. Tehát maradjon Eden és takarítsa el a saját hibás politikájának romjait.

Az események azt mutatják, hogy ez az opportunista elhatározás a birodalom szempontjából nem volt nagyon szerencsés. Eden és Baldwin tudniillik úgy hajtják végre ezt a politikát, amelyre rákényszerültek, hogy a lealáztatásokat ugyan lenyelik, de a romok megmaradnak és akadályozzák egy új, a tapasztalatokon okuló, nagyobb vonalú, biztosabb célkitűzésű, szilárdabb brit külpolitika kifejlődését. A szankciók hamaros megszüntetésének gyakorlati politikai oka t. i. nemcsak az volt, hogy felismerték céltalanságukat, hanem az a józan kívánság is, — s ebben Párizs és London egyetértett — hogy Olaszországgal hamarosan kibéküljenek és a súlyban és katonai tekintélyben megnövekedett nagyhatalmat visszahozzák az úgynevezett európai együttműködés frontjába. Ez pedig magyarra lefordítva németellenes koalíciót jelent. Már most mindenki, aki kissé komolyabban foglalkozott a külpolitikai eseményekkel, tudta, hogy Olaszország kooperációjának Párizssal és Londonnal három feltétele van, ha egyáltalában remélni lehetett, hogy Itália ehhez az egyoldalú politikához visszatérjen, amelynek főoka, illetve motívuma Olaszországnak amaz érdeke, hogy Ausztria függetlenségét mindenáron fenntartsa. A három feltétel a következő volt: a szankciók megszüntetése, az Anglia által a múlt év decemberében létesített középtengeri biztonsági paktumok felmondása és a brit honi flotta, a „home fleet“ visszahívása a Földközi-tengerről. Ebben a helyzetben, ismerve Nagy-Britannia mai pillanatnyilag bizony csökkent tekintélyét, nehéz megérteni azt a politikai gondolatot, amely Mr. Edent inspirálta, amikor a szankciók megszüntetésének bejelentésével együtt önérzetesen közölte az alsóházzal, hogy „természetesen“ a Franciaországgal, Spanyolországgal, Görögországgal, Törökországgal és Jugoszláviával kötött ú. n. kölcsönös megsegítési egyezmények továbbra is érvényben fognak maradni. Egyidejűleg semmi intézkedés sem történt aziránt, hogy a „home fleet“ egységeit visszahívják a Középtengerről. Mussolini, aki nem szokott lassú lenni a reakcióiban, erre késedelem nélkül közölte is Párizssal és Londonnal, hogy ilyen körülmények között Olaszország aktív részvételére az európai politikában Franciaország és Anglia oldalán ne számítsanak. A brit kormány ez ügyedén kijelentésének és taktikájának, amellyel valószínűleg nyomást akart Olaszországra gyakorolni, más oka, mint személyes dac, valamint helytelen politikai és taktikai ítélet, nem igen lehetett. Az eredménye mindenesetre az volt, hogy a szankciók megszüntetésének megalázó procedúrája után az olasz-angol

közeledés egy lépéssel sem volt közelebb mint előbb s hogy külön kellett még a másik két lealáztatást is lenyelni ahhoz, hogy a Duce — két nappal a német-osztrák megegyezés után — egy újságírónak adott nyilatkozatában bejelentse az angolokkal való jóindulatú együttműködési készségét. Ami a másik két feltételt illeti, rövidebb a genfi közgyűlés befejezése után Anglia mégis visszahívta a Középtengerre küldött flotta-erősítések legnagyobb részét, amire a Duce a lybiai olasz hadsereg létszámának csökkentésével felelt. De a középtengeri paktumok már nem a Foreign Office iniciatívájára szüntek meg: Angliának meg kellett érnie, hogy előbb a szocialista francia kormány jelentse ki ezeknek a maga részéről való felmondását, utóbb pedig, a kishatalmak közül, még az Anglia által installált György görög király kormánya is hamarabb szánta rá magát erre a gesztusra, mint a Downing Street. Meg lehet állapítani, hogy a londoni és párizsi kormány az utolsó 18 hónap alatt együtt vagy külön-külön majdnem minden hibát elkövetett, amire az idő és a körülmények alkalmat adtak.

A DUCE KORMÁNYA SZOROSAN véve már az abesszín hadjárat kezdete óta elég következetesen jelét adta annak, hogy hajlandó Németországhoz közeledni, — elismerve azt, hogy a birodalmi kormány eljárása a szankciók kérdésében jelentékeny segítségére volt és így köszönetre kötelezi. További „kölsönös segélynyújtást“ jelentett — Berlin számára az afrikai hadjárat, mert lehetővé tette, illetve megkönnyítette a Rajna vidék megszállását, — Olaszország számára pedig a megszállás ténye, hiszen az akkor még kritikus helyzetben — március elején — végérvényesen elterelte a figyelmet Afrikáról és megszüntette az olajszankció veszélyét. Bár ez öntudatlanul — azaz nem előzetes megállapodás alapján — nyújtott segítség volt, nyilvánvalónak látszott, hogy fokozatos közeledés útját nyitja meg. De a főakadály még mindig fennállott: Olaszország számára Ausztria függetlensége olyan életérdek, amelyhez törik-szakad, ragaszkodnia kell. Viszont mindenki, aki ismerte Hitler felfogását az osztrák kérdésben, azt vallotta, hogy Ausztria bekebelezése a Führernél olyan dogma, amelyből sohasem fog engedni. Ilyen körülmények között tehát egy olasz-német közeledés valószínűtlenebbnek látszott mint London kibékülése Rómával — eltekintve attól, hogy Rómának is az adott helyzetben nagyobb szüksége lehetett pénzügyi szempontból London barátságára, mint a finanszírlás számba nem jövő Berlinére. Arra, hogy az osztrák-német megegyezés hirtelen és váratlanul mégis létrejött, nézetünk szerint a következő okok voltak döntő hatással: az angol és francia kormányok fentebb felsorolt sorozatos politikai-taktikai hibái, az osztrák kormánynak mind nehezebbé váló belpolitikai helyzete, amely valamilyen irányú tisztázódást megkövetelt, az a fokozódó belátás, amely Berlinben és Rómában lassanként úrrá lett, hogy a két hasonló berendezésű állam a bolsevista erők terjedésével szemben mindjobban egymásra van utalva. Ezért azt hisszük, hogy a francia választások és a Blum-kormány uralomra jutása — a távolabbi háttérben pedig Spanyolország ijesztő mértékű bolsevizálódása, a franciaországi sztrájkok s ezzel kapcsolatban a francia kommunista párt terjeszkedése — döntő hatással voltak mind a Führerre, mind a Dúcéra. Legalább is valószínű, hogy a tárgyalások menetét ez a körülmény gyorsította meg.

A be nem avatott részére ennek a változásnak és a német-olasz közeledésnek a valószínűsége Suvich államtitkár bukásával és Ciano kinevezésével lett valószínűvé. Suvich képviselte a merev németellenes, Ausztria függetlenségét katonai eszközökkel is biztosítani akaró politikát. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy Olaszország politikáját bárki is befolyásolhatná a Ducén kívül, de azt hisszük, hogy a Duce úgy választja meg a munkatársait, ahogy

azok az ő politikai elgondolása végrehajtásához a legjobban alkalmasak. Suvichcsal nem csinálhatta a Berlin—Róma-i politikát, tehát kinevezte külügyminiszterré Cianót. Nem mintha Ciano saját politikáját csinálhatná, hanem mert ez a cégér jobban felel meg a körülményekből kialakult új koncepció végrehajtásának. Mint a nyilatkozatokból világossá válik, a Bécs—Berlin-i megegyezés alapvonalait Mussolini Schuschnigggal, az osztrák kancellár Rocca déllé Camminate-i „udvariassági“ látogatása alkalmából beszélte meg. A mai helyzet szerint azonban ez a megegyezés Hitler részéről nagyobb államférfiül teljesítmény, mint a másik két partner részéről. Tudniillik, ahogy a dolgok ma állanak, a birodalmi Führer engedett — szinte az egész vonalon. Annak ellenében, hogy elismerte Ausztria állami függetlenségét, amire különben tényleg már múlt májusi beszédében hajlandónak mondotta magát, s hogy Ausztria belügyeibe való be nem avatkozásra kötelezte magát, az egyetlen, amit ellenértékként kapott, az az elismerés, hogy Ausztria „német államnak vallja magát“. Ez annyit jelent, hogy az osztrák szövetségi állam nem fog németellenes külpolitikát folytatni. Ha visszaemlékezünk arra, hogy a birodalmi kormány Dollfuss-ellenes politikájának alapoka az ú. n. 1932. évi lausanne-i szerződés elfogadása volt, amelyben Ausztria ismét megerősítette a Németország ellen irányuló genfi protokóllt, tehát egy németellenes gesztusra volt hajlandó, értékelni tudjuk ennek az osztrák részről történt, hitvallásszerű bejelentésnek a politikai jelentőségét a birodalom számára. Ezzel szemben persze tény, hogy Dollfuss is, Schuschnigg is, állandóan hangoztatták Ausztria német állam voltát — sőt ez az új alkotmánynak is alapétele. Nagy politikájában azonban Ausztria az utolsó évek alatt kétségtelenül a németellenes politika egyik tényezője volt — és talán ez az, amit legkevésbé tudtak neki megbocsátani Berlinben. Annak az elismerésével szemben tehát, hogy Ausztria német állam, azaz külpolitikájában keresni fogja azt az irányt, amely a németiség általános érdekeit szolgálja, nagyobb történelmi perspektívában eltörpül az a tény, hogy Hitler belenyugodott a nemzeti szocialista párt el nem ismerésébe Ausztriában. Államférfiúi tett ugyanis az, amikor a jövő nagyobb perspektívájáért olyan pillanatnyi célt feladunk, amelynek elérése aránytalanul nagy áldozatot és erőfeszítést kíván.

Ha röviden körvonalazni akarjuk a német-osztrák megegyezés jelentőségét az egyes főbb érdekeltek — Ausztria, a Németbirodalom, Olaszország, Magyarország, Csehszlovákia, a kis-antant, Lengyelország, Szovjet-Oroszország és Franciaország—szempontjából, néhány mondatban a következőket állapíthatjuk meg: Ausztria, illetve az osztrák kormány, nyeresége a belső nyugalom, elérkezik annak a már már kibírhatatlan feszültségnek a végéhez, amely előbb-utóbb robbanáshoz vitt volna. Az ezzel kapcsolatos tekintélygyarapodáson kívül gazdaságilag a német turistaforgalom s a normális kereskedelmi forgalom megindulása rendkívül nagy gazdasági jelentőséggel bír Ausztria számára. Egész politikai vonalvezetése nyugodtabbá és egyenletesebbé válik, amivel persze szemben áll az a tény, hogy a német utazóforgalom megnövekedésével, a németországi lapok beengedésével kapcsolatban a nem-agresszív, de talán annál mélyebbre ható német propaganda ismét munkába veheti Ausztria német népét a barátság és testvériség eszközeivel. Elég erős lesz-e az az önállósági hajlam és gerinc, amit az utóbbi három év megpróbáltatásai az osztrákokban kifejlesztettek ahhoz, hogy ez a békés penetráció lassan fel ne szívja Ausztriát, erre a kérdésre lehetetlen spekulatív felelni: ezt csak az események fogják eldönteni. Tárnyilagosan meg kell állapítani, hogy megvan a komoly kilátás arra is, hogy Ausztria politikai függetlenségét és önálló állami létét fenn lehessen tartani egy barátságos német-osztrák viszony mellett is.

Hitler és a németek elgondolásában döntő ok lehetett Olaszország katonai presztízsének nagy megnövekedése, amiáltal az olasz birodalom még az eddiginél is szívesebben látott és keresett szövetségessé vált különösen a németek szemében, akik a materiális fölényt és hatalmat tudvalevőleg mindennél többre becsülik. Ezzel szemben Franciaország külpolitikai hatóereje a szocialista kormány alatt általában, a fenyegető belső zavargások következtében különösen, csökkent. De nemcsak hogy kevésbé látszott érdemesnek a Franciaországgal való megegyezést keresni, Hitler anti-kommunista fanatizmusa számára valószínűleg döntő ok volt az a kilátás, hogy a nagy katonai erejű fasiszta nagyhatalommal együtt blokkot alkothasson a nyugatra áterjedő kommunista veszéllyel szemben. További érv volt Olaszország megnyerése a Locarno-konferencia előtt és abban a pillanatban, amikor a montreuxi Dardanella-konferencia kapcsán immár komolyan számolni kellett az orosz feketetengeri flotta megjelenésével a Földközi-tengeren át a Balti-tengerben. A mód, ahogyan Olaszország, a német-osztrák megegyezés után, a locarnói konferenciára szóló meghívást visszautasította, illetve annak az elfogadását Németország meghívásától tette függővé, máris igazolta Németország számára a megegyezés politikai jelentőségét. Franciaország és Belgium, a háttérben a habozó és tétovázó Angliával, már nem teljes értékű ellensúly, ha sikerül azt az alakulatot létrehozni, ami talán a német-osztrák megegyezés megalkotói előtt lebeg: az olasz-német-osztrák-magyar-lengyel csoportot. Valószínűnek látszik tehát, hogy Olaszország és Németország legalább is egy ideig egymás mellett, egy cél felé fognak haladni.

Mussolini számára a Berlinhez való közeledés jelenti politikájának függetlenülését a nyugati koloniális nagyhatalmak kényétől és kedvétől. Az 1935 januári francia-olasz szerződés minden előnyét megtartva és learatva, a Duce ma tulajdonképpen obligó nélkül áll a tekintélyében meggyengült szocialista Franciaországgal szemben. Szabadon fejlesztheti ki középtengeri politikáját és Hitlernek az a célkitűzése, hogy Angliához mindenképpen közeledjék, — hiszen talán az osztrák-német megegyezés gesztus is volt az angol közvélemény felé, mintegy közvetett válasz a híres angol memorandum egyik kérdésére — harmóniába hozható a Dúcénak ama szándékával, hogy viszonyát Angliához megjavítsa. Ha a fejlődés a Dunavölgyében a Németbirodalom aktív kooperációjával a megkezdett vonalon halad tovább, akkor kétségtelen, hogy a francia hatalmi pozícióra ezen a vidéken ez a lépés komoly csapást mért. Persze fennmarad még mindig az a kérdés, vajjon a német befolyás és pozíció megerősödése a Duna vonalán nem kompenzálja-e a franciák visszaszorításának előnyét, amennyiben egy új, veszedelmesebb, földrajzilag is jobban elhelyezkedő ellenfelet állít szembe Olaszországgal?

Magyarország szempontjából bizvást megállapíthatjuk, hogy ahogy a helyzet ma áll, számára csak nyereséget jelent osztrák és német barátainak kibékülése. Mindeddig sikerült ugyanis, a feszültség dacára is, fenntartani jó viszonyát Olaszországgal, Ausztriával és Németországgal szemben egyaránt, anélkül hogy bármelyik irányában a kötelező lojalitást megszegte volna. Ez azonban természetesen mind nehezebbé vált és ezért a megegyezést, amely Ausztria függetlenségét biztosítja és Magyarország természetes barátait közelebb hozza egymáshoz, mi a megkönnyebbülés érzésével üdvözlöttük. Továbbá nem utolsó eredmény a mi szempontunkból Csehszlovákia mai helyzete sem. A cseh köztársaság részben vezetőinek doktrinalizmusa, részben közvéleményének nehézkessége és politikai merevsége miatt, részben mert az események elkényeztették, vonakodott attól, hogy veszedelmes helyzetből a megfelelő józan következtetéseket levonja. Ellenkezőleg: a szovjettel való szövetezése által veszélyes útra tévedt, mert provokáló idegen elemet

csempészett be Közép-Európába. Talán most, már túlkésőn, rá fog jönni arra, hogy elmulasztotta a lélektani pillanatot ahhoz, hogy bár jelentékeny áldozatok árán, Magyarországon barátot és ezzel politikai hátvédet nyerjen függ etlenségének megóvására.

Ezzel a megegyezés jelentőségét Csehszlovákia szempontjából már körvonaloztuk. Talán még annyit lehetne hozzáfűzni, hogy ma Csehszlovákia már csak a keskeny román-cseh határon érintkezik hozzá alapvetően barátságosan diszponált állammal. Persze nem szabad elfelejtenünk, hogy Ausztria állásfoglalása cseh szomszédjával szemben természetesen továbbra is barátságos marad. A kisantant szempontjából, — amennyiben éppen az így előállt helyzet következtében a kisantantról, mint politikai egységről, ezzel a kérdéssel való viszonylatban, beszélhetünk, jellemző, hogy Jugoszláviában határozott elégtétellel üdvözölték a megegyezést — hiszen Jugoszláviának németbarátsága már régi keletű és közismert és ott a megegyezésben a restauráció veszélyének eltemetését látták vagy szeretnék látni. Romániában pedig Titulescu egész tekintélyére volt szükség, hogy egy fenyegető belső krízist el lehessen kerülni. Nagy-Romániában ugyanis erős befolyások érvényesülnek Titulescu külpolitikája ellen és egy erősebben németbarát politika irányában. Ma a helyzet mindenesetre még az, hogy a románok a szovjet hadsereg átmenetelésének megkönnyítésére transzverzális vasutat építenek Besszarábia és a cseh-román határ között. Hogy milyen helyzetbe jutna Románia, amelynek egyszer már szerencséje volt átvonuló orosz csapatokhoz, ha ismét a nagy orosz medve talpa alá kerül, az olyan kérdés, amit Titulescu úrnak kell saját lelkiismeretével elintéznie.

SZOVJET-OROSZORSZÁG és Franciaország válasza az új középeurópai politikai helyzetre a montreuxi Dardanella-konferencián hangzott el. Itt ugyanis sikerült olyan helyzetet létrehozni, amely megnyitja egy francia-török kölcsönös segélynyújtási egyezmény megkötésének lehetőségét és Oroszországot, Franciaország szövetségését, lehozza a Földközi-tengerre. A montreuxi konferencia Nagy-Britannia újabb engedékenységének, tehát bizonyos mértékű megalázásának volt a tanúja. A nem nagyon szerencsés periódusban levő brit birodalom kénytelen volt a francia-orosz követeléseknek engedni és álláspontját feladni. A londoni kormány ugyanis olyan formulát akart találni, amely, valamely lokalizálható európai konfliktus esetén — ha Törökország semleges maradna — az orosz flotta kifutását a Földközi-tengerre a népszövetségi tanács döntésétől tegye függővé. Ennek a teljesen hipotetikus esetnek a bekövetkezésére felépített angol tervnek ugyanis az volt a gyakorlati célja, hogy barátságos gesztus legyen Németország felé, nehogy Berlin az orosz flotta megjelenésének a fenyegetését valamilyen hirtelen, kényelmetlen és veszélyt hozó ellenakcióra használja fel. A montreuxi konferencia, bár Olaszország távollétében csonka volt, Törökország számára teljes sikert hozott: az új török birodalom ismét, több mint 100 évi kiskorúsítás után, feltétlen ura lett a Dardanelláknak, amelynek katonai megerősítését augusztus 1-vel meg is kezdheti. Meg kell állapítani, hogy ennek a konferenciának a sikerét Olaszország távolmaradása nem befolyásolta. Hiszen itt csak arról volt szó, hogy Törökországnak megadják mindazt a jogot, amit ha szépszerével szerződéses úton meg nem adnak neki, önkényesen megszerezhet és meg is szerzett volna magának.

MÁR NEM ILYEN ELŐNYÖS a helyzet a francia-orosz-román-cseh-török blokk számára a Locamo-konferencián. A nyugati hatalmak új regionális paktumának a kiépítésében ezt a blokkot Franciaország képviseli, amely miután elmulasztotta, hogy erejének megmutatásával és latbavetésé-

vei vagy idejekorán tanúsított spontán nagyvonalú engedékenységgel komoly és tartós sikert érjen el, erőszakos és csökönyös állásfoglalással igyekszik visszaszerezni azt, amit elszalasztott. Annak ellenére, hogy Blum a leszerelésben és a németekkel való megegyezésben jelölte ki Franciaország külpolitikai céljait, mindinkább nyilvánvaló, hogy a harmadik köztársaság a Németországgal való megegyezés lehetőségének a megítélésében nem ringatja magát illúziókban. Bár talán Olaszország megnyeréséről, illetve barátságának visszahódításáról még nem mondott le, ma már csak egy célt követ szinte hipnotikus csökönyösséggel: a locarnói egyezmény megmaradt egyetlen garáns hatalmát, Nagy-Britanniát akarja megtartani, szövetségesnek megnyerni és egy Németország ellen irányuló katonai koalícióba belekényszeríteni. Ettől Anglia ma még elég messze van — bár a kabinet egy része, mint azt Duff Cooper hadügyminiszter igen melegen franciabarát beszéde jelezte, határozottan a francia-angol szövetség mellett foglalt állást. Az angol kormány politikája, amennyiben ez egyáltalában definiálható, vagy, ahogy egyes angol lapok gúnyosan mondják, amennyiben ilyen egyáltalában létezik, arra irányul, hogy ne vágja el a szálakat se Németország, se Franciaország felé. Persze a brit kormányt az év április elsején a francia és belga kormányhoz intézett levele, amelyben a Németországgal folytatandó locarnói tárgyalások balsikere esetére mintegy katonai szövetséget ajánl fel, már igen erősen leköti. Azonban ma még hivatkozhatik arra, hogy ezek a tárgyalások még meg se kezdődtek, balsikerükről pedig szó sem lehet. Tehát igyekszik Németországot közelebb hozni és a maga békeelgondolását érvényrejuttatni. Németország viszont kétségtelenül hajlandó közeledni Angliához, de nyilván csak akkor, ha Anglia — szakítana Franciaországgal. Megfordított viszonylatban ugyanez a francia kormány álláspontja is. Az egymással mindinkább szembekerülő két európai blokk között való tétovázást Anglia mindaddig folytathatja, amíg vagy nem sikerül olyan általános konferenciát összehívnia és sikerhez segítenie, amely az összes európai problémákat erőkompromisszum alapján megoldja és ezzel kapcsolatban felépít egy új népszövetséget — valljuk be, ez ma még chimerikus, lehetetlennek látszó feladat — vagy amíg a két blokk véglegesen ki nem alakul és az összeütközés elkerülhetetlenné nem válik. Időközben persze Anglia felfegyverkezhetik. Kétséges csak az marad, vajjon lakosságának erkölcsi felfegyverzését végre tudja-e hajtani: képes-e az általános védkötelezettséget bevezetni, mert csak ezáltal szerezheti vissza döntő nagyhatalmi pozícióját. Ha az angol népben a nemzeti köteletségjeljesítés eszméje fel nem ébred, illetve csak akkor ébred fel, amikor a veszedelem már bekövetkezett, akkor Angliának az évszázados döntő szerepe a kontinens ügyeiben valószínűleg végleg befejeződött. Bevaliom, úgy érzem, hogy ezzel civilizációnkat halálos csapás érné: az angol nemzet kétségtelenül legtökéletesebb képviselője a mi emberi ideálunknak. A háború és béke alternatívája, bár a háború veszélye pillanatnyilag eltolódott, mind világosabban, mind fenyegetőbben jelenik meg Európa horizontján. Mégis remélnünk kell, hogy az a békés lépés, amely Európa egyik veszélyfőszkét megszüntette, példaadóan fog hatni Európa többi államfőfiraire is és igyekezni fognak civilizációnkat áldozatok árán is megmenteni a pusztulástól, amit számára egy európai háború feltétlenül jelentene.

MAGYAR KISEBBSÉG CSEHSZLOVÁKIÁBAN.

A prágai parlamenti munka egy éves mérlege; az államvédelmi törvényjavaslat és jelentősége a magyar kisebbségre/a szlovenszót magyarság gazdasági és kulturális sérelmei; a kisebbségi magyar kultúrunka eredményei, „Tavaszi Parlament az egyesült Magyar Párt első érsekújvári kongresszusa.

TÖBB, MINT EGY ESZTENDEJE, hogy megtörténtek a parlamenti cs szenátusi választások s mégis, ha az elmúlt törvényhozási év látható eredményeit nézzük, a lassú kimerülés, a szembetűnő munkakép telenség tüneteit vagyunk kénytelenek regisztrálni. A prágai parlament kezdi mindjobban magára öltetni a belső sorvadás, a tunyaságba süppedés formáit. Az egyéves törvényhozási munka eredménye szánalmasan kevés: kapkodó, inkább ötletszerű kezdeményezések, politikai és gazdasági felhatalmazások, stb. A parlament, hogy mást ne említsünk az első tizenegy hónapban mindössze 35 plenáris ülést tartott. Ezen nem is kell csodálkoznunk: a világnézetileg teljesen heterogén és egymás között állandóan torzszalkodó pártokat ma már nem is a közös törekvések, a politikai vagy kulturális célok tartják egybe, hanem részben az egymástól, részben külső erőktől való ösztönös félelem, a veszély pontosan ki nem fejezhető, de ösztönösen megérezett pszichózisa. Kivételt a törvényhozási munka terén csak a tavaszi időszak képez húsvét óta, amikor is a parlament minden pártközi ellentétet félretéve, nyilván az említett pszichológiai erő és a mindjobban komplikálódó külpolitikai helyzet hatása alatt lázas sietséggel hozta tető alá a cseh törvényhozás egyetlen multévi lényeges eredményét: a katonai árulásról és kémek halálbüntetéséről, továbbá a politikai pártok feloszlatajáról s végül az államvédelemről szóló törvényjavaslatot.

Március utolsó napjaiban nyújtotta be a prágai kormány a törvényhozás elé az államvédelemről szóló hat fejezetes törvénytervezetét. Mint a javaslat bizottsági előadói maguk is megjegyzték, az alkotmánylevél megalakítása óta alig feküdt ennyire döntő fontosságú törvénytervezet a prágai parlament asztalán. S csakugyan, ha a törvény szellemét és részleteit nézzük, okvetlenül látnunk kell, hogy itt valóban az eddig alkotott törvények terjedelmét lényegesen meghaladó rendelkezésről van szó, mely — mint számos cseh politikus megjegyezte (Klofac Vencel május 13-án a szenátusban) — csak „a kiindulási alap“. Hogy a javaslat lelki rúgója a külpolitikai feszültségből előálló háborús szellem, a „sécurité“ feltétlen és görcsös féltése: ez a törvény egyszeri olvasása után szinte nyilvánvaló. — „Nézzenek csak a határookra és tegyenek összehasonlítást — mondta Machnik nemzetvédelmi miniszter a képviselőház véderőbizottságában —, a törvény hivatása, hogy az állam védekezésének szilárd, széles és mély alapjait építse ki. A jövő háborúja nem lesz csak a hadseregek háborúja, hanem az egész állam s valamennyi lakosának háborúja.“ A törvényjavaslat — érthetőleg — nagy visszhangra talált a nemzetközi sajtóban s a magyarországi közvélemény előtt is javarészt ismert, éppen ezért eltekintünk tartalmi ismertetésétől s csak azokra a részletekre térünk ki, melyek a szlovenszói magyar kisebbséget közelebből érintik.

Az államvédelmi törvényjavaslat — háborús színezetétől eltekintve — számos olyan intézkedést tartalmaz, amely szöges ellentétben áll a kisebbségi jog szellemével, de magával a csehszlovák alkotmánylevél tartalmával is. Ilyen többek között a törvénynek az a része, amelyik bevezeti a köztudatba a „megbízhatatlan“ állampolgár fogalmát. Sem a modern államjog, sem a kisebbségi jog, de maga a csehszlovák alkotmánylevél sem ismer el állampolgárok között fennálló ilyen természetű, merőben antidemokratikus megkülönböztetést. De hisz ez természetes is. A „megbízható“ és „nem megbízható“ állampolgár jogi fogalmának bevezetése durva tagadást jelent a demokrácia és a demokratikus berendezkedés legelemibb alapelveinek s azáltal, hogy a törvény a honpolgárok ezirányú elbírálását közigazgatási szervre (jelen esetben a járási főnökre) bízta: nemcsak az emberi szabadságjogokat ássa alá, hanem utat és lehetőséget jelent egy demokratikusnak éppen nem nevezhető, köztársasági színekben tetszelgő állami mindenhatóság felé. A javaslat az ügynevezett regisztrált (nemzetvédelmi szempontból fontos) üzemekről szólva a következőket mondja: a vállalatok egyes ágait a kormány, egyes vállalatokat pedig a nemzetvédelmi minisztérium államvédelmi szempontból fontosnak nyilváníthat. E vállalatok hatósági ellenőrzés alá kerülnek. A járási hivatal vagy rendőrség megállapítja mindenekelőtt, hogy a vállalat vezetője megbízható személy-e. Ha nem megbízható, akkor olyasvalakit kell állítania a vállalat élére, aki a hatóságoknak megfelel. Ha e kívánságnak nem tesz eleget, elvesztheti a koncessziót, vagy a vállalat kényszerigazgatás alá kerül. A hivatalok nem kötelesek indokolni rendelkezéseiket. E vállalatok nem alkalmazhatnak államvédelmi szempontból megbízhatatlan egyéneket. Igaz, David képviselő a javaslat előadója úgy nyilatkozott a véderőbizottságban, hogy mindezek „az intézkedések nem irányulnak a nem csehszlovák nemzetiségű állampolgárok ellen és az állam iránti megbízhatóság kritériuma nem lehet a nemzeti hovatartozás“ és e kiegészítés a törvény végső szövegébe is belekerült, mindezek ellenére nagyon is féltő, hogy a kormányzat a törvény szavaiba kapaszkodva az államvédelem érdekeit csehesítési tendenciákkal fogja azonosítani. A „regisztrált üzemek“, a „nemzeti megbízhatóság“ fogalmainak bevezetésével a kormányhatalom végül is hallatlanul széleskörű diszkrecionális hatalomra tesz szert, melyet úgyszólván minden ellenőrzés nélkül gyakorol — s kérdés, nem gyakorol-e a kisebbségek rovására? (Hogy aggodalmunk mennyire indokolt, bizonyítja ezt a belügyminiszter egyik legújabb — április 22-én kiadott — rendelete, melyben körülírja, miképpen kell megállapítani az állami hivatalokba pályázók megbízhatóságát. Az utasítás többek között nagy súlyt fektet a pályázó állami szempontból való megbízhatóságának igazolására. Evvel kapcsolatban kivizsgálendő, — mondja az utasítás — hogy a pályázó milyen környezetben él, megállapítandó legközelebbi rokonságának megbízhatósága is.)

A kisebbségekre nézve felette veszélyes és jogilag egyáltalán nem helytálló rendelkezés a törvénynek az a része is (194. §), mely az ügynevezett határsávban élő külföldiekről intézkedik. Ez a pont úgy határozza meg a külföldi fogalmát, hogy mindenki külföldinek tekintendő, aki nem tudja a csehszlovák állampolgárságot igazolni. A törvényben említett határsáv területén viszont külföldi állampolgár nem bírhat ingatlanvagyonnal. S mint-hogy a csehszlovákiai magyarság körében még ma is tízezrekre rúg azoknak száma, kiknek mindeddig a csehszlovák állampolgárságot nem sikerült megszerezniük, a törvény voltaképpen nem tesz mást, mint e határsávban lakó magyarságot (főleg a kisbirtokos parasztságot) fosztja meg minden vagyonától. Tudjuk, hogy éppen az állampolgárság visszaszerezése a trianoni békeszerződésnek egyik legtöbbet támadott pontja (61—66. cikk). A békeszerződés létesítette tarthatatlan állapotot nem rendezte a cseh állampolgár-

sági törvény sem. A magyar törvényhozók, így például Szent-Iványi József 1925-ben, Grossschmid Géza 1929-ben törvényjavaslattal próbálták a helyzetet megváltoztatni, de vajmi kevés eredménnyel. Most legújabbán az államvédelmi törvény kapcsán Hokky Károly szenátor nyújtott be javaslatot a szlovenszkói hontalanok helyzetének azonnali rendezése érdekében. A kérdés teljesen rendezetlen volta pillanatnyilag szinte legsúlyosabb sérelme a csehszlovákiai magyar kisebbségnek, sőt lényegében ma már nem is belső ügye a köztársaságnak, hanem nemzetközi jogi kérdéssé növi ki magát.

A törvényben említett határsáv fogalmát a törvény pontosan körülírja, mely szerint Szlovenszko 79 járása közül 48-at, Kárpátalja 14 járása közül 12-t nyilvánít határterületnek. A rendelet 2. §-a értelmében a határvidéknek nyilvánított sávon minden magán-, közjelleű és állami építkezéshez is előzetes katonai engedély szükséges. E nélkül nem építhető templom, iskola, kultúrház, magastornyú épület, kilátótorony, turista menedékház, vadászlak, szálloda, színház, közraktár, tornacsarnok, villany- és vízmű, gáz- vagy vegyészeti gyár, továbbá semminemű olyan gyár vagy üzem, mely bárminemű vonatkozásba hozható a katonasággal; úgyszintén bánya sem helyezhető üzembe előzetes katonai engedély nélkül. A 25—35 km széles határsávban ezek szerint a gazdasági és politikai tevékenységnek úgyszólván minden ága katonai ellenőrzés alá kerül, mely a törvény indokolása szerint csak „kényszerű önvédelem“, de lehet a kisebbségeknek és a kisebbségi jogoknak megkerülése és teljes felfüggesztése is.

A MAGYAR KISEBBSÉG HELYZETE ugyanekkor gazdasági téren is mind súlyosabbá válik. Május végén, az államvédelmi kölcsön szenátusi vitáján illusztrálta megrázó adatokkal Hokky Károly szenátor Kárpátalja nyomorát és azonnali segítséget követelt a kormánytól. A mezőgazdasági munkásság mind rosszabbodó helyzetéről beszélt július elején az ungvári tartománygyűlésben Vozáry Aladár s a gabonamonopólium körül történő gyakori visszaéléseket tette szóvá. De minden politikai ékesszólásnál meggyőzőbben beszélnek az állami statisztikák adatai, melyek a szlovenszkói és kárpátaljai magyar, szlovák, rutén nép rohamos proletarizálódását bizonyítják. Az egyik ilyen hivatalos kimutatás szerint az állam egész betétösszegéből (54.3 milliárd éK) a történeti országokra csaknem 50 milliárd esik, Szlovenszkóra már csak 4 milliárd, Kárpátaljára alig 306 millió. Ezzel szemben viszont a gazdasági nyomás Szlovenszkón sokkal elviselhetetlenebb, mint a történeti országokban. Az 1934-es zárszámadás adatai azt mutatják, hogy Szlovenszkón 39%-kal több adót hajtottak be, mint amennyit a költségvetés előirányzott. (Az egész köztársaság területén ugyanakkor 2%-kal kevesebb volt az adóbevétel.)

A csehszlovákiai magyarság a mai militarizált és minden vonalon türelmetlen politikai viszonyok között csakugyan semmi másban nem bízhat, csak önmagában, saját vitalitásában. És erre éppen a közelmúlt számos örvendetes példát szolgáltatott. Gondoljunk csak a május végén megtartott komáromi Sz. M. K. E. kongresszusra, mely a komoly és céltudatos kisebbségi magyar kultúrmunkának volt a bemutatkozója. A központi vezetőség s a körzettitkárok jelentéseiből egy hallatlanul pezsgő, de ugyanakkor részleteiben is komoly alapossággal kidolgozott, az egész országra kiterjedő kultúrakció körvonalai bontakoztak elő. „A nemzeti kultúra olyan terület — hangoztatta megnyitójában Jankovich Marcel, a kultúregyesület országos elnöke —, amelyen nincsen kompromisszumnak helye. A magyar kisebbség csak önmagában bízhatik s a kultúrtörekvések minden ágában csak egy lehet a jelszó: magyar, magyar!“ Vagy ott volt a csehszlovákiai magyar Kisebbségi Társaság húsvétutáni héten megrendezett Tavaszi Parlamentje, mely

mint kultúrtelejesítmény szinte páratlan a maga nemében. A téli hónapokban megalakult Kisebbségi Társaság első országos megbeszélésének tárgyául a kisebbségi kultúrmunka megszervezésének lehetőségeit tűzte ki, s politikai pártállásra való tekintet nélkül minden kisebbségi magyar kultúrmunkást meghívott a kongresszusra. S a gondolat csakugyan termékenynek bizonyult. A megbeszélés résztvevői egységesen, világnézeti ellentéteket félretéve hitvallást tettek a nemzeti irányú, haladószellemű kisebbségi kultúra mellett. „Egységes, tisztultabb irányú, haladószellemű népi kultúrára van szükség. Felhívjuk a magyar kulturális szervezeteket — mondja a kongresszus rezolúciója — és kultúrmunkásokat olyan közös kultúrmunkára, amely a csehszlovákiai magyarság egyetemét átöleli.“ Gondoljuk meg, e rezolúciót olyan értekezlet hozta, melynek soraiban a katolikus Prohászka Körök kiküldötteitől a kommunista munkásszínpad képviselőjéig minden világnézeti irányzat képviselve volt. Ami a legszembetűnőbb és legmegnyugtatóbb: az eddig nemzetközi vagy kormánytámogató aktivista vizeken működő munkásságnak jelentkezése a közös kultúrmunka területén. Itt valóban a kisebbségi sorsból előálló és a politikai, világnézeti ellentéteket áthidaló közösségi népi szellem kibontakozását látjuk, mely ma még talán ankétok és kongresszusok formájában jelenik meg, de várható, hogy rövidesen mint országosan látható komoly szellemi mozgalom veszi irányítás alá a szlovenszkói magyar élet egész területét.

BESZÁMOLTUNK ANNAKIDEJÉN ARRÓL, hogy a szlovenszkói kisebbségi magyar politikában hosszú küzdelem után végül is sikerült létrehozni az egységet. Az egyesült Magyar Párt június 21-én Érsekújváron tartotta első, ünnepélyes országos kongresszusát, mely nemcsak az új pártnak volt országos zászlóbontása és bemutatkozója, hanem egyszersmind biztató hitvallás a szlovenszkói magyarság politikai életképessége és ereje mellett. A párt céljait és programját tekintve lényegében nem hoz újat: folytatója lesz annak az iránynak, melyet eddig a két magyar párt külön-külön képviselt. „Programmunk evolúciós, haladó — mondotta a párt célkitűzéseiről Jaross Andor, az új országos elnök —, modern, ahol az új élet irama ezt kívánja, de konzervatív ott, ahol az ősi jog, a történelmi tradíció kútjából kell merítenünk, mert nemcsak új értékeket akarunk adni, hanem értékeket akarunk megmenteni a múltból a jelennek s így közvetve a jövőnek. Az Egyesült Párt nyíltan, őszintén, minden kétséget kizáróan egyesíteni kíván minden magyar embert, aki a köztársaság keretében magyar és magyar is kíván maradni. De egyesíteni kívánja ebbe a nagy pártba mindazokat a szlovák, német, rutén és román egyéneket, akik eddig az országos keresztényszocialista párt keretében ápolták a keresztény erkölcs síkján az évezredek sorsközösség ki nem irtható érzelmeit s vállalták azt a politikai programot, mely minden nemzetnek egyforma mértékkel egyforma életjogokat kíván biztosítani.“ Az országos pártkongresszus többi előadói egységesen szállottak síkra a keresztény alapon folytatott nemzeti irányú szociális és demokratikus politikáért, legfőbb célul tűzve ki a magyarság egységes keretben történő társadalmi és politikai megszervezését. A párt jövő politikai irányát tekintve sem történt változás: az egyesült párt továbbra is ellenzéki politikát követ, ami természetes is, mert erre a jelen belpolitikai helyzet és maga a kisebbségi élet is kényszeríti. Az érsekújvári pártkongresszus jelentősége kisebbségpolitikai téren is elvitathatatlan, de még nagyobb morális vonatkozásban. A szlovenszkói magyar politikai egyesülés és annak első érsekújvári reprezentatív bemutatkozása a kisebbségi magyarság lelki összefogását jelenti, a kisebbségi öntudat gyakorlati síkon való megjelenését — és ez komoly biztatás a jövőre nézve.

ÖLVEDI JÁNOS